

Review article

Planlamanın Kuramsal Temelleri: Kavramsal Bir Analiz Theoretical Foundations of Planning: A Conceptual Analysis

Sinem Kalender ^{a,*} & Yasemin Yeşilbaş Özenç ^b

^a Ministry of Education, Aydın, Türkiye

^b Aydın Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye

Özet

Planlama, bir hedefi gerçekleştirmek için alınan kararları ve uygulamaları ifade etmektedir. Çevrelediği alana, bağlayıcılığına, örgütlenme biçimine ve kapsadığı süreye göre farklı planlama türleri bulunmaktadır. Bu çalışmada planlama kavramına, planlamanın tarihsel gelişimine ve planlama türlerine yer verilmiştir. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası planlama, eğitim planlaması, insan gücü planlaması, kalkınma planları, stratejik planlama, merkezi ve adem-i merkeziyetçi planlama ile kısa, orta ve uzun vadeli planlamalar ele alınmıştır. Bu çalışmanın, planlamanın kuramsal temellerini ayrıntılı bir biçimde açıklaması ve konuya ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Planlama, planlama türleri, planlamanın tarihsel gelişimi.

Abstract

Planning refers to the decisions and practices taken in order to achieve a goal. There are different types of planning according to the area it surrounds, its binding, its organizational form and the time it covers. In this study, the concept of planning, the historical development of planning and the types of planning are included. In this context, national and supranational planning, education planning, manpower planning, development plans, strategic planning, central and decentralized planning, and short, medium and long term planning are discussed. It is thought that this study is important in terms of explaining the theoretical foundations of planning in detail and presenting a holistic perspective on the subject.

Keywords: Planning, types of planning, historical development of planning.

Received: 18 May 2023 * **Accepted:** 15 June 2023 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/jeps.2023.561.4>

* Corresponding author:

Sinem Kalender completed her PhD in Educational Administration at Aydın Adnan Menderes University. Her research interests include educational economics and educational planning. She has lived, worked, and studied in Aydın, Turkey.
Email: dalsinem82@gmail.com

GİRİŞ

Plan, şimdiden, gelecekte nasıl, nereye ulaşılacak istendiğine karar verilme biçimidir. Planlama ise planı oluşturmak için sarf edilen çabayı ve süreci ifade etmektedir (Koçel, 2018, s. 174). Planlama, belirlenen hedeflere ulaşmak için alınan kararlar ve (Gümüş ve Şişman, 2012) belirlenen amaçlara, belirlenen sürede, belirli araçlarla ulaşma eylemidir. Gelecekte ulaşılacak istenen hedeflere hangi araç ve yöntemlerle ulaşılacağı planlama ile belirlenmektedir (Sezen, 1999). Kısacası planlama, belirlenen amaç ve hedeflere ulaşabilmek için gerekli araçların saptanması, neyin nasıl yapılacağına önceden belirlenmesi olarak tanımlanabilir (Çalık, 2003).

Planlama, bulunulan yerden ulaşılacak istenen yere götürecektir eylemdir ve belirlenen amaçlara ulaşmak için gelecekte uygulanacak birtakım kararlar almayı gerektirir. Planlama, bir karar verme süreci olmasının yanı sıra aynı zamanda bir sorun çözme sürecidir (Karakütük, 2012, s. 28). Bir planda; belirli sosyo-ekonomik amaçların olması, ulaşılması gereken sayısallaştırılmış hedeflerin belirlenmesi, hedeflere ulaşmak için önceden saptanmış araçların kullanılması ve planın belirli bir dönemi kapsamaması gerekmektedir (Adem, 1997, s. 28).

Planlama, kaynakların daha verimli kullanılması sağlamak ve örgütü başarıya ulaştırmaktadır. Planların işlevsel olması başka bir deyişle uygulanabilirliği başarıyı sağlamadaki temel ölçüttür. Planlar toplumun kalkınmasını sağlayan araçlardır. Planlama, toplumların kalkınması ve ülkelerin refahı için eski dönemlerden beri kullanılmaktadır. Planlama yapılan toplumların başarılı olduğunun gözlenmesi ile planlama kavramına verilen önem her geçen gün artmaktadır. Türkiye’de planlama çalışmalarının Cumhuriyet’in kuruluş yıllarından itibaren başladığı görülmektedir. Ancak Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren düzenli bir planlama sistemi kurulamadığından hedeflere beklenen ölçüde ulaşamamıştır. Planlamaların sistemli bir biçimde yürütülememesinden dolayı hedeflenen ölçüde kalkınma sağlanamamıştır.

Türkiye’de kalkınmanın sağlanabilmesi için planlamaların yapılması ve kısa, orta, uzun vadede hazırlanması gereken bu planlara uyulması gereklidir. Nüfus artışının dengelenmesi, işsizlik ve istihdam sorunlarının çözülmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki sorunların giderilmesi planlama ile mümkündür. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı ülkelerin kalkınma düzeylerinde belirleyici rolü olduğu düşünülen planlamanın tarihsel gelişim sürecini, türlerini, aşamalarını ve önemini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışmanın, planlamanın kuramsal temellerini ayrıntılı bir biçimde ele alması ve alanyazındaki kavramsal çerçeveyi bütüncül bir yaklaşımla sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada planlamanın kuramsal temellerine ilişkin kavramsal analizin gerçekleştirilmesinde betimleyici yöntem kullanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle planlama kavramı ele alınmış, daha sonra

planlamanın türleri, aşamaları ile işlevsel olarak önemi değerlendirilmiş ve çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur.

BULGULAR

İlk defa kavram olarak Engels'in "Anti-Dühring" eserinde yer alan planlamanın (Bernard, 2013, s.55), İkinci Dünya savaşından sonraki yarım yüzyıldan itibaren birçok tanımın yapıldığını görmek mümkündür (Adem, 2008, s. 30). Planlama en genel biçimiyle, geleceğe yönelik belirlenen hedeflere ulaşabilmek amacıyla eylem programları hazırlama süreci biçiminde ifade edilebilir. Planı oluşturan iki önemli unsur vardır. Bunlardan ilki ulaşılması hedeflenen amaçlar; diğeri ise bu amaçlara ulaşmak için gerekli olan düzenlemelerdir (Bettleheim, 1967; akt. Ersoy, 2007). Kaya'ya göre (1991, s. 100) planlama, eldeki sınırlı kaynakların toplumsal refahın veya örgütsel verimliliğin artırılması amacıyla en etkili biçimde kullanılmasının yoludur. Tüm planlama tanımlarında yer alan ortak unsur, gelecekle ilgili zaman faktörüdür. Planlama, amaca ulaşmak için sınırlı kaynakların etkili kullanımını, harcamaların nerelere yapılmasıyla erişileceğini belirleyen bir bütünlük gösterir. Buradan yola çıkarak planlama, ekonominin gelecekte belli bir dönemde hangi ekonomik ve sosyal politikalar bağlamında yönetilebileceğini açıklayan "önemli bir devlet dokümanıdır" denilebilir (Kızıltan, 1994).

Planlama birçok disiplinle birlikte ele alınabilecek bir süreçtir. Ekonomi, siyaset ve yönetim bilimi disiplinleri planlama ile ilişkilendirilmektedir. Planlama yönetim bilimi kapsamında "disiplinlerarası" bir özelliği içermekte ve POSDCORB'un (*Planning, Organizing, Staffing, Directing, Co-ordinating, Reporting, Budgeting*), birinci ilkesini oluşturmaktadır (Ekiz ve Somel, 2005, s. 3). Yönetim bilimleri alanında Fayol tarafından ortaya konan, ardından Gulick tarafından geliştirilen POSDCORB yönetim fonksiyonlarını ifade etmekte olup, bunlar; planlama, örgütlenme, personel alma, yönlendirme, koordinasyon, raporlama ve bütçeledir (Chalekian, 2013; Demirool-Duyar, 2018; Gulick, 1937). Özetle planlama, "Gerçekleştirilmesi gereken nedir ve nasıl gerçekleştirilecektir?" sorularına verilen yanıtın oluşum süreci olarak tanımlanabilir.

Bir planda amaçlar, hedefler, stratejiler, araçlar, çıktılar, değerlendirmeler, kaynaklar, süreler, sorumluluklar, riskler, risklere karşı olası kontrol mekanizmaları ve zamana bağlı faaliyetler yer almaktadır (Gümüş ve Şişman, 2012). Adem (1997), planlamanın özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Planlama, geleceğe yönelik yatırımlar bütünüdür.
- Planlama daha çok eylem odaklı bir uygulamadır.
- Planlama birbiriyle ilişkili bir dizi kararlar getirir.
- Planlama sınırlı kaynakların dengeli bir biçimde paylaşılmasını sağlamak durumundadır.

Planlamanın başarılı olabilmesi belli başlı ilkeleri içermesine ve bu ilkelere ne kadar bağlı kalındığına bağlıdır. Planlama sürecinde; açıklık ve şeffaflık, etkililik ve tutarlılık ve esneklik ilkelerinin

dikkate alınması gerekmektedir. *Açıklık ve Şeffaflık*: Amaçların açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya konması ve herkesin sürecin nasıl işlediğini görebilmesidir. *Etkililik ve Tutarlılık*: Planlama süreci boşa zaman ve para kaybına yol açılmayacak biçimde yürütülmesidir. Ayrıca planlamayı oluşturan parçaların birbiriyle tutarlı olması ile etkililik sağlanabilir. *Esneklik*: Planlamanın akışını değiştirecek biçimde koşullar değiştiğinde de yeni duruma uyum sağlayarak dengenin sağlanabilmesidir (Sezen, 1999; Litman, 2013, s. 4).

Planlamanın Farklı Bloklarda Tarihsel Gelişimi

Planlama tanımlarının ardından, az gelişmiş ülkelerdeki planlama sorunlarının nedenlerinin açıklanmasında, doğu ve batı bloklarındaki planlama yapılarının ele alınmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Doğu ve batı blokları ile gelişmemiş ülkelerde planlamanın gelişimine bakıldığında planlamanın ilk defa 1928 yılında Sovyet Rusya'da uygulamaya başladığı görülmektedir. Sovyet Rusya'da uygulanan sosyalist planlamanın nitelikleri şu şekilde belirtilebilir: (1) Ulusal ekonominin tamamının planlanması ve ekonominin tüm ülke ölçüsünde planlı yönetimi, (2) Ulusal ekonominin gelişmesindeki zorunlu oranların kurulması, halkın yaşam kalitesini arttırmak için toplumsal üretimin en yüksek etkinliğinin sağlanması (3) Sosyalist planlamanın zorunlu bir niteliğe sahip olmasıdır (Hesapçıoğlu, 1984, s.13). Sovyet Rusya'nın bu ekonomiye dayalı planlaması dünya çapında önemli etkiler yaratmıştır. 1939 yılından önce Almanya, Japonya, ABD ve Meksika gibi birçok kapitalist ülkeyi etkilemiş olup 2. Dünya Savaşından sonra Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi ülkeleri de etkisi altına almıştır. Ayrıca sömürge işgallerinden kurtulmuş gelişmekte olan ülkeleri de etkilemeyi başarmıştır. Ancak bu ülkelerdeki ekonomik planlamalar arasında farklılıklar görülmektedir (Ellman, 2014, s. 18). Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında uzun vadede yeni durgunluk tehlikesinin sürekliliği, planlama tekniklerinin gelişmesini hızlandırmıştır. Günümüz Batı ülkelerinde planlamaya yönelişin temelinde şu varsayımlar yer almaktadır: (1) Kamusal yoksulluk ile özel kurum ya da kişilerdeki zenginlik arasındaki uçurum toplumsal yapı reformlarını zorunlu kılmaktadır. (2) Gün geçtikçe artan toplumsal farklılaşma süreçleri, kararların alınması sürecinde karışıklıkların yaşanmasına neden olmaktadır. (3) Planlama, uzun vadeli amaçlara ve kaynak dağılımına yönelmelidir. Özetle, Batı ekonomisinde planlama, görünmeyen el mekanizmasını yok etme eğiliminde değil, sistem içinde sistemi parçalayıcı yönelişlere karşı bir savunma aracı olarak kullanılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise planlamanın işlevi, gelişmiş ülkelere ekonomik açıdan erişebilmek amacıyla bir kaynak edinme mekanizması olmasıdır. Az gelişmiş ülkelerin kalkınması kapitalist ve sosyalist düzendeki örgütlerin adeta bir karmasına dönüşmüştür; bir yanda bireysel girişim, üretim araçlarının özel mülkiyeti, kâr teşviki gibi kapitalizmin temel unsurları benimsenmiş, diğer yandan piyasa mekanizmasının işleyişindeki aksaklıkları düzeltmek amacıyla sosyalist sistemin emredici planlaması yerine yol gösterici planlama uygulamaları benimsenmiştir (Hesapçıoğlu, 1984).

Sosyalist planlama ve kapitalist planlama arasında farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür. Plan kavramı, planlamanın yapılış tarzı, ekonomik ve siyasi önemi, sosyo-ekonomik özellikleri birbirinden ayrı ülkelerde önemli farklar göstermektedir. Bir ülkede baskın olan siyasi ve toplumsal şartlar ile ulaşılmış ekonomik gelişme düzeyi, hem planlamanın genel amaçlarını etkilemekte hem de uygulanacak iktisadî tedbirlerin seçiminde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Örneğin, özelleşmeye dayalı gelişmiş ekonomilerde planlama, iktisadî kararların çoğunluğunun özel kişiler ya da firmalarca alındığı ve bu kararlar üzerinde mali siyaset yoluyla dolaylı biçimde etkili olunabileceği olgusunu gözden kaçırmamak gerekir. Bu tür ekonomilerde planlamanın zorlayıcı yöntemleri geniş ölçüde içermesi beklenemeyeceği gibi, dolaysız tedbirlerin uygulanma olanağı da oldukça zordur. Bu nedenle, serbest piyasa ekonomisi olan ülkelerdeki planlamanın, zorlayıcı ve dolaysız tedbirler olarak ulaşılabilecek amaçlar öngörmesi mümkün görünmemektedir. Oysa sosyalist ekonomiye sahip ülkelerde neredeyse bütün iktisadî faaliyetlerin yönetimi kamusal örgütlerin kontrolü altındadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise planlamanın amaçları kadar, uygulanabilecek ekonomik tedbirler ve yöntemler de gelişmiş sosyalist ya da kapitalist ülkelerdekinden farklı olabilmektedir. Az gelişmiş ekonomilerin birçoğunda yarı feodal, başka bir ifadeyle yarı-kapalı kesimlerin yanında iyi örgütlenmiş piyasalar ile özel kesimin yanı sıra kamusal kesim de görülmektedir. Bu nedenle, az gelişmiş ülkelerde planlamadan sorumlu olanlar, aynı iktisadî tedbirleri ve yöntemleri ekonominin tümüne uygulama olanağına sahip değildir (Çelebican, 1974).

Türkiye özelinde planlamacılığın gelişimine bakılacak olursa, 29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti için karşılaşılan en büyük sorun ekonomik kalkınmayı sağlamak olmuştur. 1923'te gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nin amacı yurdun iktisadi gelişmesini sağlamak için acil alınması gereken önlemlerin ele alınması olmuş ve kongrede, ekonomide yer alan tüm gruplar temsil edilebilmiştir. Kongre sonucunda, kalkınmada özel teşebbüsün önemli olduğu; özel sektörün yetişemediği ve yetersiz kaldığı durumlarda ise devletin görevlerinin ortaya çıkacağı ve yerli bir sermaye yaratılması gereksinimi belirtilmiştir (Sezen, 1999). Bu kongrede kalkınmayı özel kesimin desteğiyle gerçekleştirme esası sosyalist bir anlayışın benimsenmediğini ortaya koyabilmektedir. Diğer bir deyişle 1929 krizine kadar liberal ekonomi anlayışı benimsenmiştir (Boratav, 2008; akt. Şimşek, 2016). Liberal ekonomi anlayışıyla kurulan Cumhuriyet, 1929 Krizi ve Osmanlı'nın dış borçları sebebiyle bu dönemden sonra "devletçilik" dönemine geçiş yapmış ve bu dönemin en önemli özelliklerinden biri planlama çabaları olmuştur. "Devletçilik" 1932-1939 yılları arasında Türkiye'nin resmî ekonomi politikası olarak uygulanmıştır. 1933 yılında Sovyet planlılarının desteği ile oluşturulan 1. Beş Yıllık Sanayileşme Planı ile Türkiye'nin planlama dönemi başlamıştır (Özyurt, 1981; Yıldırım, 2015). Türkiye Cumhuriyeti, Sovyetlerden sonra planlama uygulayan ilk devlet olma özelliği taşımaktadır. 1. Beş Yıllık Sanayileşme Planı İktisat Vekilliği'nin 1930'da yazdığı "İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor"dan iki sene sonra Sovyet heyeti Türkiye'ye gelmiş ve sanayi tesisleriyle ilgili hazırladığı raporu İktisat Vekâletine vermiştir. Celal Bayar, raporu "Sınai Tesisat ve İşletme Raporu"

adı ve “İktisat Vekâleti Teşkilatına İlaveler” konulu bir rapor eklenerek 1933 yılında başvekkâlete sunulmuştur. Aralık 1933’te ise Bakanlar Kurulu raporları görüşmeye başlanmış, 1934’te Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı adı altında kabul edilmiş, daha sonra planı uygulayacak olan Sümerbank’a tebliğ edilmiştir (Boratav, 1982; Akt. Ekiz ve Somel, 2005). Plan, 1932 yılına kadar geçen süre zarfında üretim kollarının incelenmesi, sorunları, 1938 yılına kadar kurulması düşünülen işletmelerin yatırım tahminlerini kapsamakta olup planın son bölümleri; finansman, jeoloji enstitüsü, mesleki tedrisat gibi konuları içermiştir. Değerlendirilen üretim kolları; yün iplik, kendir, suni antrasit, bakır, demir, kükürt, kâğıt, suni ipek, kimya, sünger, seramik, gül yağı, elektrik üretimi, petrol ve altındır. Yatırımı öngörülen toplam bütçenin %5 civarının İş Bankası, geriye kalanının Sümerbank aracılığıyla karşılanması öngörülmüştür. Yatırımların dörtte birinin, SSCB’ye borçlanma yoluyla yapılan tesislerle, geri kalan bölümünün ise SSCB kredileri ile yapılması planlanmıştır (Boratav, 2006; akt. Akkor, 2018).

İlk beş yıllık sanayi planının başarılı olmasının ülkede gerçekleştirdiği toplumsal devinimlerin ardından daha kapsamlı hazırlanan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı gerçekleştirilmiştir. 1938-1942 dönemini kapsayan bu plan, yüzü aşkın fabrika ve tesisin kurulmasını öngörmekte ve bu tesisler için sanayi girdilerinin ülke içinden karşılanmasını esas almaktadır. Bu planda maden kömürü ocakları, demir çelik, madencilik, hidroelektrik santralleri, sanayi, gıda maddeleri, toprak ve kimya sanayisine yönelik yatırımlar ağırlıktadır. Bu planın 1. plandan ayırt edici yanı, yatırım mallarının üretimine daha fazla önem vermesi ve ihracatı da amaçlamasıdır. Ancak bu plan, 2. Dünya Savaşının etkisiyle uygulanamamıştır. Türkiye’nin bu ilk planlama deneyimleri, devletin kendi yatırımlarını akılcı ve programlı bir biçimde tasarlaması ve öz kaynaklarını devinime geçirerek kalkınabileceğini göstermesi bakımından ekonomi tarihi açısından önemli bir yere sahiptir (Güven, 1995,s. 27).

Türkiye 2. Dünya Savaşına katılmamış olsa da savaş koşullarının ekonomiye yönelik tüm olumsuz etkilerini deneyimlemiştir. Bu dönem, ülkede devletçilik politikalarının aksamasına ve sosyo-ekonomik yörüngede çeşitli değişikliklere yol açacak bazı oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanayiye yönelik yatırımlar büyük oranda azalmış, bütçenin büyük bir kısmı savunma giderlerine ayrılmaya başlanmıştır. Ancak, bu dönemde planlama düşüncesi ve faaliyetlerine hala sıcak bakılmış ve 1946 İvedili Sanayi Planının hazırlıklarına başlanmıştır (Boratav, 1985; akt. Soyak, 2003). Savaş sonrasında ise dünya ülkeleri iki kutba ayrılmış ve Türkiye açık bir şekilde Batı Bloğu ve ABD’den yana olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde ABD ve beraberindeki uluslararası finans kurumları kalkınma arayışı içinde olan ülkelere çeşitli yardım ve krediler vermiştir. Türk hükümetinin de 1946 planı yerine 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planını (TİKP) hazırlamasının ardında böylesi bir dış yardımdan yararlanma amacı yer almaktadır. Vaner Planı olarak anılan 1947 TİKP, Marshall Planı’ndan yararlanmanın bir aracı haline gelmiştir. 1947 yılındaki planda, 1946 yılındaki planının aksine sanayi tamamen geri planda bırakılmıştır. Bu planın birinci önceliği ulaşım ve haberleşmenin alt yapısını oluşturmak, ikinci olarak tarımı iyileştirmek ve daha sonra enerji sektörü (Soyak, 2003) olmuştur.

Türkiye kapitalist dünyayla birlikte girdiği her yeni dönemde ekonomi politikasında bazı kırılmalar yaşamıştır. Kalkınma anlayışında yaşanan benzer durumlar, kapitalist kalkınma perspektifinin sürekliliğini koruduğunu göstermektedir (Ekiz ve Somel, 2005). Nihayetinde savaştan zengin şekilde dönen tüccarların ve toprak ağalarının çıkarı ile ABD'nin Türkiye'ye biçtiği rolün çakışması, Demokrat Parti'nin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Bu iktidar döneminde yaşanan kıtlık, enflasyonla aşılmaya çalışılmış, yatırım politikaları üretim yerine dış borçlanmayla yürütülmüş ve 1954 yılında borç ödemelerinde kriz yaşanmıştır (Soyak, 2003).

Türkiye'nin ilk plan deneyimleri değerlendirilecek olursa, hazırlanan planların kalkınma planlarından beklenildiği gibi kapsayıcı olmadığı, süreklilik göstermediği ve çoğunun uygulamaya konmadan işlevini yitirdiği söylenebilir. Plandan çok rapor, proje ve taslak özellikleri taşıyan bu ilk deneyimler, 1960'ların başında ülkenin gündemine giren planlı kalkınma dönemine geçişe ön ayak olmuştur. Bu kapsamda, 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Planlama ve bu işlevi yürütmek amacıyla kurulan DPT anayasal bir kurum olup kuruluş yasasında planların hazırlanma süreçleri düzenlenmiştir. Bu süreçler; (1) bilgi toplama, (2) iş birliği, (3) iktisadi ve sosyal hedeflerle politikaların saptanması, (4) uzun süreli planın yapılması, (5) uzun süreli planın kabulü, (6) yıllık planların hazırlanması ve kabulü, (7) uygulamanın izlenmesidir (Güven, 1995, s. 33-34). Planlı kalkınma döneminin başlangıcından günümüze 10 adet beş yıllık kalkınma planları yapılmıştır. Beş yıllık kalkınma planlarının ilki 1963-1967; ikincisi 1968-1972; üçüncüsü 1973-1977 ve sonuncusu da 1979-1983 yıllarını kapsamıştır. Bundan sonra altı kalkınma planı daha hazırlanmış olup sonuncusu 2014-2018 yıllarını kapsamaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Ancak 1980'lerin başından günümüze kadar geçen dönemde Türkiye'nin kalkınma deneyiminde planlama düşüncesine rastlamak zordur. Diğer bir deyişle, 1980'den sonra etkisini artıran liberal politikaların etkisiyle planlı kalkınma düşüncesi rafa kalkmıştır. Ülke tarihindeki en kapsamlı planlı kalkınma deneyimi 1963-1983 yıllarını kapsamaktadır (Mihçı, 2001). 1980'li yıllarda dönüşmeye başlayan kalkınma anlayışında neoliberal kuramların özellikleri, ekonomik büyümede devletten çok piyasaya önem verilmesi ve devletin yalnızca düzenleyici rolünün vurgulanmasıdır (Övgün, 2011).

Kalkınmanın amacı, yaşam standartlarını yükselterek refah seviyesini artırmak, temel hak ve özgürlükleri güçlendirmek, adil ve güvenli bir yaşam ortamı sunmak ve bunu kalıcı hale getirmektir. Bu çerçevede, 2014-2018 dönemini kapsayan 10. Kalkınma Planı (2019) kalkınmanın sürdürülebilirliğini hedef alan bir yaklaşımla hazırlanmıştır. 10. Kalkınma Planı ile Türkiye'nin uluslararası değer zincirinde üst basamaklara çıkmış, yüksek gelir grubuna sahip ülkeler arasına girmiş ve yoksulluk sorununa çözüm getirmiş bir ülke haline gelmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, 2018 yılında GSYH'nin 1,3 trilyon dolar, kişi başına düşen gelirin 16 bin dolar olması; ihracatın ise 277 milyar dolara çıkması hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda ülkenin büyüme hızının daha yüksek, istikrarlı ve sürdürülebilir bir yapıya

ulaşması, rekabet gücünün ve toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi öngörülmüştür. 10. Kalkınma planında yer alan büyüme gelişmeleri ile hedefleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Kalkınma planında büyüme ve gelişme göstergeleri

Temel göstergeler/Yıl	2006	2012	2013	2018	2014-2018
Büyüme (%)	6,9	2,2	4,0	5,9	5,5
GSYH (Cari, Milyar TL)	758,4	1.416,8	1.156,7	2.535,2	10,2
GSYH (Cari, Milyar Dolar)	526,4	786,3	850,5	1.285,5	8,6
Nüfus (Yıl ortası, Milyon kişi)	69,4	74,9	76,1	80,4	1,1
Kişi Başına GSYH (Cari, Dolar)	7.586	10.504	11.183	15.996	7,4

Kaynak: 10. Kalkınma Planı

Tabloda görüldüğü üzere, 10. Kalkınma Planına göre Türkiye’de hedeflenen büyüme oranı %5,9 olarak belirlenmiştir. Ancak, Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın (2019) verilerine göre, Türkiye’de 2018 yılında GSYH %3 oranında azalmış, yıllık GSYH büyüme hızı %2,6 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra 10. Kalkınma Planında kişi başına düşen gelirin 16 bin dolara çıkması beklenirken, 2018 yılında 9.632 dolar olarak hesaplanmıştır. Bu verilerden yola çıkarak, 10. Kalkınma Planında belirtilen büyüme ve gelişme hedeflerine ulaşamadığı söylenebilir. Belirlenen hedeflere ulaşmada ve diğer ülkelerde rekabet edebilmede planlamanın önemi gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye’de 1960 sonrası planlı döneme geçilse de yapılan planlamaların etkili olmadığı ve amaçlara ulaşamadığı görülmektedir. Türkiye’de günümüze kadar on kalkınma planı hazırlanmasına karşın belirlenen birçok hedefe ulaşamadığını ve planlanan unsurların uygulamaya geçemediğini söylemek mümkündür. Türkiye’de ve dünyada planlamanın nasıl gerçekleştiğinin ifade edilmesinin ardından planlama türlerinin açıklanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Planlama Çeşitleri

Planlama eylemini çeşitli değişkenler açısından incelemek mümkündür. Bu çalışmada planlama; çevrelediği alan, bağlayıcılık, örgütlenme biçimi ve kapsadığı süre bağlamında (Sezen, 1999) ele alınmıştır.

Çevrelediği Alana Göre Planlama Çeşitleri

Bu tür planlamalara, örgütsel planlama, kentsel planlama, bölgesel planlama, ulusal planlama ve uluslararası planlamalar örnek verilebilir. Örgütsel planlama, örgütün sahip olduğu insan gücü, teknoloji ve sermaye gibi kaynakların örgütsel amaçları etkili bir şekilde gerçekleştirmek üzere kullanılmasıdır. Bu bağlamda planlama, yönetimin önemli işlevlerinden biridir. Örgütsel planlama kendi içinde kategorilere ayrılmaktadır. Bunlardan ilki olan Örgüt içi planlama, örgütsel amaçların ve etkinliklerin planlanması, personel eğitiminin planlanması, insan gücü planlaması, üretim planlaması, bütçe

planlanması şeklindedir. Örgüt dışı planlamada ise planlama, örgütün dış çevresi dikkate alınmaktadır. Örgütlerdeki halkla ilişkiler planlaması dış planlamaya örnek verilebilir (Sezen, 1999).

Bölgesel planlama bir bölgenin sosyo-ekonomik ve fiziki açıdan koordine edilmesidir. Bu planlama, bir ortamın en akılcı biçimde düzenlenmesi ve bu düzenin gerektiği şekilde işlev görmesinin sağlanmasıdır. Bölgesel planlama, devletin elinde bulunan sulama ve enerji kaynakları, konut yatırımları, ulaşım, organize sanayi teşvikleri ve krediler gibi tüm araçlardan yararlanma olanaklarını en iyi şekilde kullanma amacı taşımaktadır. Bölge planlamasının temeli, bölgeler arası eşitsizliklerin en aza indirilmesidir (DPT, 2000).

Şehir planlaması, bir şehrin yerleşim şekli ve alanı, fiziki coğrafyası, toprak yapısı, nüfus, yaşam, ulaşım, barınma vb. konularda gelecekteki yönünü ve bu tahminlere dayanarak şehir hizmetlerini planlamaktadır (Sezen, 1999). Ancak “Toplum şehir plancılarından ne bekler?” sorusunun yanıtı kapitalist toplumu oluşturan farklı sosyal sınıflar için aynı değildir. Yapılı çevrenin üretimine sermaye tarafında dahil olanlar için birincil görev, kârların ve sermayenin hızla dönüşmesini garanti edebilecek bir çevre sağlamaktır (Ersoy, 2007). Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren ülke genelinde kır-kent nüfusu dengesiz bir hal almış, kent nüfusu hızlı bir şekilde büyümüş; planlama, şehirlerin gelişimine yön vermede başarısız olmuş, bunun yerine kentsel gelişme planlamayı etkilemiştir. Şehir planlaması, yenilenemez bir kaynak olan, rant yaratan ve siyasi etkiye oldukça açık olan arazinin tahsisini düzenlemeye bir kaynak haline gelmiştir. Sonuç olarak, kişisel müdahale veya siyasi çıkarlara dayalı kentsel planlamada sıklıkla uygulanan değişiklikler bir gelenek haline gelmiştir (Sezen, 1999).

Ulusal planlama, belirli bir süre içinde ulaşılabilecek ulusal ve uluslararası ekonomik, politik veya sosyal hedefleri formüle etme ve ulusal kaynakları bu hedeflere göre seferber etme eylemidir. Ulusal planlamanın içeriği toplum; sağlık, eğitim, insan gücü, şehirleşme, sosyal güvenlik, spor, kültür; doğal kaynaklar, çevre, ulaşım, enerji, teknoloji gibi fiziki veya teknolojik; tüketim ve üretim gibi iktisadi konulardır (Sezen, 1999). Türkiye’de plancılığın tarihsel gelişimine bakıldığında 1960’lara kadar plan öncesi dönemde taslak rapor, proje ve niyet mektupları hazırlanmıştır. 1960’larda ise klasik planlama yaklaşımı (ulusal) kalkınma plancılığı olarak ortaya çıkmış ve 1960 Anayasası ile planlama devletin yasal kapsamına girmiş; 1978-1980 döneminde kapatılana kadar devam etmiş ve 1978-1980 dönemi, klasik planlama yaklaşımından uzaklaşmak için adeta bir başlangıç olmuştur. 1980’li yıllarda ise neoliberal politikalar planlı kalkınma kavramını ortadan kaldırmıştır. 1980’den sonra ise planlama devletin temel görevi olmaktan çıkarılmış, kalkınma planlarının kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol gösterici ve yönlendirici olduğu belirtilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) adı 1961 Anayasasında yer alırken 1982 Anayasası’nda yer almamıştır. 1982 Anayasasında da kalkınma planlarının yapılmasına değinilmiş ancak bu planlamanın zaruri olduğu ifade edilmemiştir. 1980 yılından sonra yapısal uyarılama politikalarıyla birlikte kalkınma plancılığının siyasi karar mekanizmaları üzerindeki gücü ortadan kaldırılmış, bu planlama yerini zamanla “Şirket Temelli Strateji

Planı” olarak da adlandırılan “Stratejik Planlama” anlayışına bırakmıştır (Ekiz ve Somel, 2005). 2011 yılında DPT’nin kaldırılmasının ardından, 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı bünyesinde “Strateji ve Bütçe Başkanlığı” kurulmuştur (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Bu kurum, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen temel amaç ve hedefler doğrultusunda kalkınma planı, orta vadeli program ve mali plan, sektörel plan ve programlarını oluşturmakla yükümlüdür (Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018).

Bir ulusal planlama türü olan eğitim planlaması; eğitime ilişkin düzenlemeleri yapmak, toplumun eğitim gereksinimini karşılamak, eğitime ayrılan kaynakları verimli bir biçimde kullanmak, böylece de eğitimden en üst seviyede yarar elde ederek eğitim sisteminin etkililiğini sağlamak amacıyla yapılmaktadır (Gümüş ve Şişman, 2012). Eğitim planlaması, öğrencilerin ve toplumun gereksinimlerini karşılamak ve belirlenen eğitsel hedefleri gerçekleştirmek amacıyla eğitimin planlanması ve geleceğe yönelik gerekli uygulamaların belirlenmesidir (Coombs, 1973). Eğitim planlaması, karar alma süreci olmasının yanı sıra eğitime ilişkin hedefleri ve değişen sorumlulukları belirlemeyi, ortaya çıkabilecek sorunlar için çözümleri öngörmeyi hedeflemektedir (Adem, 2008).

Eğitim planlaması süre, kapsadığı ölçek, zorunluluk, içerik ve eğitim türlerine göre çeşitli şekilde sınıflandırılabilir. Eğitim planlaması uzun, orta ve kısa vadeli planlar çerçevesinde ülke ölçeğinde, bölge ölçeğinde, okul ölçeğinde ve kişi ölçeğinde gerçekleştirilebilir. Bunun yanı sıra ekonomik ve toplumsal planlamalar ile bütüncül bir planlama yapılabileceği gibi eğitim türüne göre; örgün öğretimin planlanması, yaşam boyu öğrenmenin planlanması, özel eğitimin planlanması ve hizmet içi eğitimin planlanması şeklinde gerçekleştirilebilir. Eğitim planlaması, bir süreçtir. Bu kapsamda durum saptama, geleceği kestirme, uygulama önerilerini belirleme, bütçeleme, raporlaştırma, onama, uygulama ve değerlendirme basamaklarının sırasıyla gerçekleştirilmesi önemlidir (Karakütük, 2016).

Ülkemizde eğitim planlaması ile ilgili çalışmalar, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında Atatürk’ün öncülüğünde başlamıştır. Sakarya Savaşından önce Ankara’da 15 Temmuz 1921 tarihinde toplanan Eğitim (Maarif) Kongresi ile kongrede Atatürk’ün yaptığı konuşma eğitim seferberliğinin işaretidir. Bu kongrede yeni kurulacak ulusal eğitim örgütlenmesinin temelleri, ulusal eğitim programının biçimi, çocukların ve gençlerin eğitiminin niteliğinin nasıl olacağı konularında önemli ipuçları verilmiştir. Bu dönemde eğitim planlaması alanında yapılan ilk çalışmalar “Heyeti İlmiye” toplantılarıdır (Karakütük, 2016). Bu yıllarda eğitimle ilgili yeni kanunlar hazırlanmış olup bunlardan biri Maarif Teşkilatına Bağlı Kanun’dur. Bu kanun ile Talim ve Terbiye Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul, Milli Eğitim Bakanlığı örgüt yapısı içinde danışma, denetim ve planlama birimi olarak görev yapmaktadır (Gümüş ve Şişman, 2012). Köye öğretmen yetiştirilmesi amacıyla 17 Nisan 1940 tarihinde kurulmaya başlanan köy enstitüleri, hem öğretmen yetiştirme konusunda dünyadaki en özgün örgütlerden hem de Cumhuriyet döneminin en planlı uygulamalarından biridir. Köy enstitüleri kısa bir dönem hizmet etmiş olsa da ülkemizde benzerine az rastlanan planlama örneklerindedir (Karakütük, 2016).

Türkiye’de eğitim planlaması çalışmalarını, 1920-1960 dönemi ve 1960’dan günümüze kadar olan dönem olarak iki ana bölümde incelemek mümkündür. 1920-1960 tarihlerinde planlı çalışma faaliyetleri yerine eğitim sistemini geliştirme çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1963 yılına kadar eğitimle ilgili karşılaşılan sorunlara kısa vadeli çözümler üretme amacı güdülerek güncel eğitsel sorunlara geçici çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’dan çeşitli uzmanlar davet edilmiş ve Türkiye’deki eğitim sistemiyle ilgili raporlar hazırlanmıştır. Bunlardan biri Türkiye’ye gelen ABD’li felsefeci John Dewey tarafından Türk Eğitim Sistemi Raporu’dur. Bu rapordan sonra eğitim sorunları ile ilgili başka raporlar da ele alınmasına rağmen eğitim sisteminde iyileştirmeler gerçekleştirilmemiştir (Gümüş ve Şişman, 2012).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra Türkiye’de eğitim planlaması çalışmaları kapsamında önemli organizasyonlardan biri de Milli Eğitim Şuralarıdır. Bunlardan birincisi 1939’da olmak üzere 1960’a kadar geçen dönemde altı Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. Milli Eğitim Şuralarında eğitime ilişkin ulusal düzeyde güncel sorunlar ele alınmakta olup çeşitli alt komisyonlar tarafından yayımlanan raporlar aracılığıyla sorunların çözümüne yönelik öneriler getirilmekte ve bu öneriler Milli Eğitim Bakanlığı’na sunulmaktadır. Şuralarda alınan kararlar, Bakanlık bağlayıcı olmayıp sadece tavsiye niteliğinde kararlar olduğundan bu kararların çoğu uygulamaya konulamamıştır (Gümüş ve Şişman, 2012). 2006 yılında yayımlanan yönetmelik kapsamında tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca stratejik plan hazırlanması yasal zorunluluk haline geldiğinden, Milli Eğitim Bakanlığı 2009 yılından itibaren tüm okul ve kurumlarda stratejik plan hazırlanması ve uygulanması sürecini başlatmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010-2014 yıllarını kapsayan ilk stratejik planı 2009 yılında yayınlamıştır (Şahan, 2014). Bu durumun eğitim planlamasındaki iktisadi yaklaşımların yerini strateji temelli yaklaşımlara bırakmasına neden olduğu söylenebilir (Ergen, 2013).

Eğitim; toplumsal ve ekonomik gelişmelerin temel kaynağı olan özgürlük, adalet ve eşitlik ilkelerine dayalı yeni bir toplum düzeninin yaratıcısı ve toplumsal kalkınmanın temel dayanağı olarak nitelendirilmektedir (Eskicumalı, 2003). Günümüzde, birey ve toplum sağlığının korunması, toplumsal suçlarla mücadele ve çevre bilincinin oluşturulması, gelir dağılımı eşitsizliğinin önüne geçilerek yoksulluk ve işsizliğin azaltılması gibi pek çok konuda katkı sağlayan eğitim, toplumsal kalkınmada temel bir araç haline gelmiştir (Gediklioğlu, 2005; Karadağ ve Balkar, 2015; Türkmen, 2002). Ülkedeki eğitim sisteminin iyileştirilmesi ve eğitimin niteliğinin artırılması ise eğitim planlamasının yapılarak gerçekleştirilebilir. Türkiye’de kalkınmanın sağlanabilmesi için ekonomik planlamaların yanı sıra eğitim planlamasının yapılması gerekli olduğu söylenebilir.

Bir başka ulusal planlama türü olan uluslarüstü planlamada yer alan uluslarüstülük kavramı İkinci Dünya Savaşından, özellikle de 1950 sonrasında kurulan Avrupa Bütünleşmesi süreciyle adını duyurmaya başlamıştır. Çeşitli hukukçular tarafından Avrupa Birliği’nin temel ögesi uluslarüstülük

olarak ifade edilmektedir. Uluslarüstülük, uluslararası ilişkilerde AB'nin kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. Birlik bünyesinde, hukuk normlarını oybirliği yerine “oyçokluğu” ile belirleyen organların var olması uluslarüstülük kavramının ayırıcı özellikleri olarak ortaya çıkmıştır (Günoğur, 2018). Kısaca uluslarüstü planlamaya Avrupa Birliği adı altında belirli Avrupa ülkelerinin bir araya gelip dış politikada ortak ya da oy çokluğuyla kararlar alabilmeleri örnek olarak verilebilir.

İşlevlerine Göre Planlama Çeşitleri

Planlama, işlevine göre insan gücü planlaması ve stratejik planlama olarak ikiye ayrılmaktadır. Türkiye’de planlama örgütü olan DPT kurulduktan sonra yapılan ve 1963-1967 dönemini kapsayan 1. Beş yıllık kalkınma planında **İnsan Gücü Planlaması** ile karşılaşılacaktır (Hesapçioğlu, 1984). İnsan gücü planlaması, sosyo-ekonomik kalkınmanın gerektirdiği insan kaynağının daha etkili ve verimli sonuçlar vermesi için bilimsel yöntemlerle yetiştirilmesi sürecidir. Ancak insan gücü göç edebilir, greve gidip üretim gücünü azaltabilir, iş yeri değişikliği yapabilir olması gibi özellikler taşıması nedeniyle diğer kaynaklardan ayrılmaktadır. İnsan gücü planlaması iki amacı kapsar. Bunlardan ilki birey; ikincisi ise toplumla ilişkilidir. Bu planlamada bireysel amaç; bireyin fiziksel niteliklerini, iş yapabilme kapasitesini ve toplumsal üretime katkılarını içeren davranışları kapsamaktadır. Toplumla yönelik amaç ise mevcut personelden en etkili biçimde yararlanılmasıdır. Türkiye’de insan gücü planlamasında tarih boyunca çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Ülkede bir yandan pek çok alanda diplomalı işsiz yetiştirilirken diğer yandan nitelikli insan gücü eksikliği görülmektedir (Adem, 2008).

2022 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre; 15 ve üzeri yaştaki bireylerde işsiz sayısı 2022 yılı Kasım ayında bir önceki aya göre 23 bin kişi artarak 3 milyon 576 bin kişi olarak hesaplanmıştır. Ülkede işsizlik oranı, %10,2 seviyesindedir. İşsizlik oranı, erkeklerde %8,8, kadınlarda %12,9’dur (TÜİK, 2023). Türkiye’de insan gücü planlamasının etkili bir biçimde yapılmaması nedeniyle işsizlik oranı her geçen gün artmaktadır. Oysaki dengeli kalkınmanın en önemli göstergelerinden biri istihdam sorunlarına getirdiği çözümlerdir. Planlı kalkınmanın ve bu kapsamda uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların başarısı, istihdam sorunlarına ne derece çözüm üretebildikleriyle ilişkilidir (Ekin, 1994; Akt. Güven, 1995: 61).

Türkiye’nin planlama dönemlerini, sanayi planlaması, kalkınma planlaması ve stratejik planlama biçiminde sınıflandırmak mümkündür. 1980 yılından sonra “yapısal uyarılma” politikalarıyla birlikte Kalkınma Plancılığının siyasi karar alıcılarının üzerindeki etkisi ortadan kaldırılmış ve Kalkınma Plancılığının yerini Stratejik Planlama almıştır. Stratejik Planlama, şirketlerin belirledikleri uzun vadeli hedefleri rekabet koşullarına uyarlamalarına rehberlik eden bir planlama türüdür (Ekiz ve Somel, 2005). Yedinci Beş Yıllık Plan (1996-2000) ile Stratejik Planlama doğrultusunda kurumsal değişimleri öngören ve yapısal değişim projelerini içeren bir plancılık anlayışı ortaya konmuştur (Soyak, 2003). Diğer bir deyişle, kalkınma plancılığının yerini alan stratejik planlama kapitalist sistemin varlığını, tehditlerden uzak sürdürebilmesinin bir yoludur.

Stratejik planlama, kamu örgütlerinin, toplumsal kaynaklarını etkili bir biçimde kullanması, kaynakların kullanılmasının şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun olması, üretilen mal ve hizmetin tüketicilerin talebine yanıt vermesi, kısacası iç ve dış müşteri memnuniyetinin öne çıkarılması demektir. Ayrıca, örgütün çevresindeki örgütlerle rekabet edebilmesi, örgütün güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, fırsatların ve risklerin ortaya konması stratejik planlamanın özelliklerindedir. Özetle, stratejik planlama, örgütün uzun vadede geleceğe yönelik planlar yapmasını içermektedir (Karakütük, 2012, s. 194).

Örgütlenme Biçimine Göre Planlama Çeşitleri

Örgütlenme biçimine göre planlama merkezi ve merkezi olmayan (adem-i mekeziyetçi) planlama biçiminde ikiye ayrılmaktadır. **Merkezi planlamada** planlama süreçleri merkezi bir birim tarafından gerçekleştirilir. Merkezi planlamanın örneğini Sovyet Rusya’da görmek mümkündür. Sovyet Rusya’nın merkez planlama teşkilatı 1921 yılında kurulan GOSPLAN adlı kuruluştur (Yıldırım, 2015). **Adem-i merkeziyet**, merkezden yönetimin azaltılması ya da merkeziyetçiliğin benimsenmemesi gibi temel anlamlar içerir. Bu kavram, merkezde örgütlenmiş yönetim yapısından değişen ölçülerde özerk olmayı ifade eder. Bu özerklik, hükümet yapılanmasının kendi hiyerarşisi içinde olabileceği gibi devlet örgütlenmesi içinde merkezî hükümet örgütlenmesinin dışında yerinden yönetim prensibiyle, yerel ve ortak gereksinimleri sağlamak için kurulmuş bir örgütlenme biçimi de olabilir (Tekin, 2016).

Bağlayıcılığın Göre Planlama Çeşitleri

Planlı değişimlerin bir kısmı, nispeten ılımlı olan, daha çok teknik düzeyde olmak üzere ekonomik ve sosyal ihtiyaçlara bağlı olarak esnek bir anlayışı ve uygulamayı içerirken; bir kısmı ise çok merkezi ve katı bir planlama anlayışı ortaya koymaktadır. Örneğin, Sovyetler Birliği’ndeki sosyalist planlama anlayışı oldukça katı, çok kapsamlı ve emredici bir planlamadır (Yaka, 2011). Planlamayı tahminden ayıran en temel öge, planların yaptırım gücünün bulunmasıdır. Diğer bir deyişle, bir plan hazırlanıp kabul edildikten sonra içerdiği tüm birimler için bağlayıcı ve zorunlu olmalıdır (Ersoy, 2007). Kapitalist sistemlerde ise daha esnek ve yönlendirici planlama söz konusudur. Buna esnek-yönlendirici ya da yol gösterici, özendirici planlama denmektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Fransa’nın, 1960 yılından sonra ise Türkiye’nin uyguladığı kalkınma planları esnek planlara örnek verilebilir (Sezen, 1999).

Kapsadığı Süreye Göre Planlama Çeşitleri

Kapsadığı süreye göre planlama ise **uzun vadeli planlar** (10-20 yıllık), **orta vadeli** (5-7 yıllık), **kısa vadeli planlar** (1-2 yıllık) olarak üçe ayrılmaktadır. Uzun vadeli planlar, dengeli ve hızlı kalkınmanın sağlanması için ekonomide ortaya çıkabilecek sorunlara yönelik çözüm önerileri içeren makro hedefleri kapsar. Özellikle az gelişmiş bir toplumun yüksek düzeyde yaşam standartlarına ulaşması uzun vadeli ve sistemli bir biçimde yürütülecek sürekli kalkınma uygulamalarıyla sağlanabilir. Örneğin, Türkiye’de 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı 15 yıllık uzun vadeli bir planın ilk aşamasıdır. Planın

hazırlanmasında Türk toplumunun ulaşmayı amaçladığı sosyal ve ekonomik hedeflerle harekete geçirilmesi gereken kaynaklar 15 yıllık bir perspektif açısından ele alınmıştır. Uzun vadeli planlar orta ve kısa vadeli planlara bir dayanak oluşturmaktadır. Orta vadeli planlar daha somut ve ayrıntılı nitelik taşımaktadır. Bu planların süresi genellikle bir hükümet döneminde yapılabilecek olan alt yapı projelerinin tamamlanması ve ağır sanayi yatırımlarının yapılması için elverişlidir. Bu süre eğitim, sağlık, çevre, kentleşme, konut ve sosyal hizmetler gibi alanlardaki projelerin gerçekleştirilmesine yetecek bir süredir. Kısa vadeli planlar beş yıllık planları oluşturmakta olup genellikle ekonomideki ve toplumdaki kısa dönemli gelişmeleri dikkate alır. Kısa vadeli planlar, uzun ve orta vadeli planlara göre çok daha açık ve ayrıntılıdır (Güven, 1995, s.18-20).

Bir Devlet İşlevi Olarak Planlamanın Önemi

Planlama, ekonomik anlamda kıt kaynakların ve insan gücünün etkili kullanımında devletlere önemli katkılar sağlayacağına inanılan bir süreçtir. Devletin planlama ile sosyo-ekonomik yaşam müdahalesinin siyasal boyutu iki yönlüdür. Bunlar; kıt kaynakların tahsisi ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesidir. Ülkede egemen bir güç olan devletin toplumsal gereksinmelerin karşılanmasında kıt kaynakların tahsisini belirlemesi gerekmektedir. Devletin, bireysel öncelikler yerine toplumsal öncelikleri gözetmesi önemlidir. Sosyal adalet ise ekonominin toplumsal kesimler arasında dengeli dağılım yoluyla sağlanabilmektedir (Pekin, 2008).

Ekonomik büyüme, toplumdaki bireylerin yaşam kalitesinde gözle görülür iyileşmelere yol açmalıdır. Bunu sağlamanın yolu da ekonomik getirilerin, belirli bir azınlığın elinde toplanması yerine, toplumda dengeli bir şekilde paylaşılması olabilir. Ancak planlamanın tarihsel gelişimine bakıldığında planlamanın her geçen gün önemini yitirdiğini ve kalkınma plancılığının yerini şirket temelli stratejik planlama anlayışının aldığını görmek mümkündür. Diğer bir deyişle, yukarıda anlatılan ve planlamadan beklenen özelliklerin gerçekleştirilemediği söylenebilir.

Sonuç

Sosyal devlet anlayışının olmazsa olmazı planlama Sovyet Rusya öncülüğünde hem Batı blok hem de gelişmekte olan ülkelerin yönetim anlayışında yerini almış; ancak kapitalist devletler tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır. Tarihsel gelişiminden de anlaşılacağı gibi planlama, sosyo-ekonomik kalkınmışlığı sağlamak açısından oldukça önemlidir. Ancak Türkiye’de özellikle 1980 sonrası serbest piyasa temelli ekonominin etkisini göstermesiyle birlikte planlamanın kalkınma üzerindeki rolü bir kenara bırakılmıştır. Planlama, ülkelerin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile kalkınma düzeylerine bakıldığında planlama faktörünün etkili olduğu görülmektedir. Planlama yapılarak toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi, kişi başına düşen gelirin artması, nüfus artışının dengelenmesi, bireylere yapılacak hizmetlerin kaliteli olması sağlanmaktadır.

Planlamanın yapılmadığı ülkelerde işsizlik ve istihdam sorunu, eğitimsizlik, sağlık sektöründen yeterince hizmet alınamaması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.

Türkiye’de geleceğe yönelik belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için planlama yapılması gereklidir. Planların işlevsel olması ve amaca hizmet etmesi önemlidir. Nüfus artışı, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, istihdam durumları gibi konularda gelir ve kaynakların dağılımı planlama aracılığıyla yapılmalıdır. Ülkelerin kalkınmasında eğitim önemli bir yere sahiptir. Bir toplumun eğitim seviyesinin yükselmesi ve eğitimde niteliğin artırılması eğitim planlaması ile mümkündür. Bu nedenle, Türkiye’de uygulanabilir, sürdürülebilir ve etkili bir eğitim planlaması yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ülkenin kalkınması, işlevsel bir eğitim planlaması yapılmasına ve bu planların uygulanmasına bağlıdır. Özetle, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkeler düzeyine gelebilmesi için planlama yapmasının gerekli olduğu ve planlamanın kalkınmanın önemli bir bileşeni olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adem, M. (1997). *Eğitim planlaması*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Adem, M. (2008). *Eğitim planlaması*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Akkor, N. (2018). 1929 Dünya ekonomik krizi ve türkiye’de devletçilik politikasına geçiş. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 133-139.
- Chalekian, P. (2013). POSDCORB: Core patterns of administration. in proceedings of the 20th conference on pattern languages of programs. The Hillside Group, 17.
- Coombs, P. (1973). *Eğitim planlaması nedir?* C. Mihçioğlu (Çev.). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Çalık, T. (2003). Eğitimde stratejik planlama ve okulların stratejik planlama açısından nitel değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(2), 251- 268.
- Çelebican, G. (1974). Sosyalist planlama kavramı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 31(1).
- Demirel-Duyar, D. (2018). Fayol ve Gulick’ten günümüze yönetim fonksiyonlarının dönüşümü üzerine bir değerlendirme. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(2), 75-92.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000). Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_BolgeselGelisme.pdf Erişim Tarihi: 04.04.2019.
- Ekiz, C. ve Somel, A. (2005). Türkiye’de planlama ve planlama anlayışının değişimi. *AÜ SBF-GETA Tartışma Metinleri*, (81), 1-36.
- Ellman, M. (2014). *Socialist planning*. Cambridge University Press.
- Ersoy, M. (2007). *Planlama kuramına giriş*. Kentsel Planlama Kuramları (9-34). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ergen, H. (2013). Türkiye’de eğitimde planlama yaklaşımları ve kullanılan eğitim göstergeleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 151-157.

- Eskicumalı, A. (2003). Eğitim ve toplumsal değişme: türkiye'nin değişim sürecinde eğitimin rolü, 1923-1946. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19(2), 15-29.
- Gedikoğlu, T. (2005). Avrupa birliği sürecinde türk eğitim sistemi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 66- 80.
- Gulick, L. (1937). Notes on the theory of organization. In *Papers on the Science of Administration*, L. Gulick and L. Urwick, (Eds). Institute of Public Administration, London and Newyork: Routledge, pp. 1-49.
- Gümüş, E. ve Şişman, M. (2012). *Eğitim Ekonomisi ve Planlaması*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Günuşur, H. (2018). Avrupa birliği hukukunun uluslarüstü (supranasyonal) niteliği. içinde *hukuki, siyasi ve iktisadi yönleriyle avrupa bütünleşmesinde son gelişmeler ve Türkiye-AB ilişkileri ATAUM*, B. Akçay, S. Akgül-Açıkmeye, S. Baykal, ve E. Çağrı (Ed.), 105–127. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Güven, S. (1995). *Türkiye 'de sosyal planlama*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Hesapçioğlu, M. (1984). *Türkiye 'de insan gücü ve eğitim planlaması*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Karakütük, K. (2012). *Eğitim planlaması*. Ankara: Elhan Kitap.
- Karakütük, K. (2016). *Eğitim planlaması*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Karadağ, N. ve Balkar, B. (2015). Toplumsal kalkınmanın bir aracı olarak eğitim. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 225-239.
- Kaya, Y. K. (1991). *Eğitim yönetimi*. Ankara: TODAİ Yayınları.
- Kızıltan, A. (1994). Bölgesel dengesizlikleri gidermede plan ve projeler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(3-4).
- Koçel, T. (2018). *İşletme yöneticiliği*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Litman, T. (2013). Planning principles and Practices. *Victoria Transport Policy Institute*, 1-35.
- Mıhçı, H. (2001). Görelî geri kalmışlıktan kurtulma hamlesi ve türkiye'de planlı kalkınma deneyimi (1963-1983). *Mülkiye Dergisi*, 25(231), 149-196.
- Onuncu Kalkınma Planı (2019). T.C. Kalkınma Bakanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf Erişim Tarihi: 04.04.2019.
- Övgün, B. (2011). Türk kamu yönetiminde yeni bir örgütlenme: kalkınma bakanlığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(03), 263-281.
- Özyurt, H. (1981). Atatürk dönemi, birinci ve ikinci beş yıllık sanayileşme planları ve türk ekonomisindeki yapı değişikliğine etkileri (1933-1938). *Sosyoloji Konferansları*, (19), 119-148.
- Pekin, T. (2008). *Ekonomiye Giriş*. Zeus Kitabevi.
- Sezen, S. (1999). *Devletçilikten özelleştirmeye türkiye 'de planlama* (Vol. 293). Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Soyak, A. (2003). Türkiye'de iktisadi planlama: devlet planlama teşkilatına ihtiyaç var mı? [Economic Planning In Turkey: Is There A Need The State Planning Organization?](No. 2906). University Library of Munich, Germany.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> Erişim Tarihi: 04.04.2019.

- Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı. <https://www.sbb.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 16.05.2023.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (2018). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 13, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi-Sayısı: 24/7/2018 – 30488. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13&MevzuatTur=19&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 16.05.2023.
- Şahan, G. (2014). Eğitim planlaması. *Eğitim Bilimine Giriş* içinde, F. Güneş (Ed.). 9. Bölüm, 182-196.
- Şimşek, O. (2016). Türkiye'nin planlama ile tanışması: Devletçilik dönemi üzerine bir inceleme. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-21.
- Tekin, Ö. F. (2016). Adem-i merkeziyetçi kentleşme politikaları ve bölgesel kalkınma: türkiye deneyimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 19(1), 119-138.
- TÜİK (2023). İş Gücü İstatistikleri, Kasım 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Kasim-2022-49384#:~:text=%C4%B0%C5%9Fsizlik%20oran%C4%B1%20erkeklerde%20%258%2C8,12%2C9%20olarak%20tahmin%20edildi.&text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202022%20y%C4%B1%C4%B1,ile%20%48%2C6%20oldu>. Erişim Tarihi: 16.05.2023.
- Türkmen, F. (2002). *Eğitimin ekonomik ve sosyal faydaları ve türkiye'de eğitim ekonomik büyüme ilişkisinin artırılması*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Yayın No: DTP: 2655.
- Yaka, A. (2011). *Sosyal değişme*. Türk modernleşmesi. Gündoğan Yayınları.
- Yıldırım, S. (2015). Devlet planlama teşkilatına sosyalist planlama açısından bir bakış. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(29), 23.